

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
pies@uni.lodz.pl

Rejestrowane związki osób tej samej płci w Europie Środkowej a „sprawa polska”

Wojny kulturowe, jakich świadkami jesteśmy we współczesnej Europie, w tym i w Polsce, odnoszą się z reguły do zjawisk społecznych, które w przeszłości bądź nie istniały, bądź były starannie ukryte, albo też świadomie marginalizowane. W pierwszym przypadku znakomitym przykładem może być zapłodnienie *in vitro*. W drugim – homoseksualizm, a zwłaszcza trwałe, intymne związki pomiędzy osobami tej samej płci. Wspólnym mianownikiem wszystkich owych zjawisk jest nasza niepełna wiedza odnośnie do ich skali. Brak danych (wynikający z nieuwzględniania niektórych zjawisk w badaniach społecznych) lub niedoszacowanie skali zjawiska (związane z niemożnością dotarcia do wszystkich respondentów lub ich niechęcią do ujawniania stanu faktycznego) prowadzą do tego, iż nie mamy innej niż tylko orientacyjna wiedza odnośnie do częstości występowania tych zachowań, których występowanie, a zwłaszcza pełna prawna akceptacja, są powodem do pojawienia się sporów ideologicznych.

W niniejszym opracowaniu chciałbym nieco zmniejszyć skalę niewiedzy odnośnie do „zapotrzebowania” na możliwość formalizowania związków osób tej samej płci w Polsce, stosując metodę analogową. Metoda ta generalnie bazuje na poszukiwaniu analogii czasowych lub przestrzennych, a zatem na przyjęciu, iż w sytuacji wystąpienia pewnego zjawiska odznaczać się ono będzie charakterystykami podobnymi do tych występujących w przypadku badanego zjawiska w innym okresie historycznym lub na innym obszarze.

Na potrzeby tego opracowania przyjmuję, iż stosować będę analogię do innych państw Europy Środkowej, a zatem obszaru o zbliżonej historii i zbliżonej mentalności, które wprowadziły możliwość rejestrowania związków tej samej płci – a zatem Czech, Słowenii i Węgier.

Wprowadzenie formalnych związków osób tej samej płci w Europie Środkowej. We wszystkich krajach Europy Środkowej przyzwolenie na homoseksualizm po upadku komunizmu było niewielkie, podobnie jak i wiedza na ten temat. Socjalizm był bowiem ustrojem zadziwiająco konserwatywnym obyczajowo. Na dodatek większość społeczeństw Europy Środkowej (poza Czechami będącymi wraz z Niderlandami w skali europejskiej ostoją ateizmu i agnostycyzmu) znajdowała się pod silnym wpływem tych odłamów chrześcijaństwa, które intymne obcowanie osób tej samej płci uznają za jeden z największych grzechów – katolicyzmu i prawosławia. W rezultacie Europejskie Badania Systemów Wartości od lat wskazują na wysoki poziom nietolerancji wobec homoseksualizmu w tej części Europy, z rekordami w skali kontynentalnej odnotowywanymi na Węgrzech i Łotwie. Lata 1990. były jednak w tej części Europy okresem powolnego oswajania się z odmiennymi preferencjami seksualnymi, choć dopiero kolejne dziesięciolecie przyniosło większą otwartość w tym względzie.

Niemniej już od pierwszych lat XXI w. w kilku krajach podjęto próby legalizowania związków formowanych przez osoby tej samej płci. Ostatecznie proces ten – z reguły trwający kilka lat,

charakteryzujący się przerwami i nagłymi zwrotami¹ – doprowadził do możliwości ich rejestrowania w 4 krajach: Czechach (od 01.07.2006 r.), Słowenii (od 23.07.2006), Węgrzech (od 01.07.2009) i Chorwacji (od 05.08.2014 r.). We wszystkich wspomnianych krajach wprowadzono nową instytucję prawną – związek partnerski – umożliwiającą uzyskanie części uprawnień posiadanych przez małżeństwa, a zatem dokonano tzw. drugiego kroku na drodze równouprawnienia związków hetero- i homoseksualnych².

Z uwagi na długość okresu poddanego analizie i specyfikę pierwszych miesięcy po wprowadzeniu możliwości rejestracji (duża liczba par z długim stażem chcących skorzystać z prawnej możliwości) w dalszej części pominięta zostanie Chorwacja, a analizowane będą jedynie dane odnoszące się do Czech, Słowenii i Węgier.

W krajach tych dostrzec można wszystkie prawidłowości zaobserwowane i w państwach Europy Zachodniej (tabela. 1).

Tabela 1

Liczba rejestrowanych związków osób tej samej płci w Czechach, Słowenii i Węgrzech według płci w latach 2006-2014

Rok	Czechy			Słowenia			Węgry		
	M-M	K-K	Ogółem	M-M	K-K	Ogółem	M-M	K-K	Ogółem
2006	177	58	235	4	4	8	-	-	-
2007	175	77	252	6	2	8	-	-	-
2008	159	68	227	1	1	2	-	-	-
2009	131	72	203	7	4	11	49	18	67
2010	144	51	195	4	5	9	61	19	80
2011	107	70	177	7	8	15	24	21	45
2012	129	77	206	8	3	11	32	9	41
2013	121	80	201	15	7	22	21	9	30
2014	148	85	233	14	13	27	27	11	38
Razem	1291	638	1929	66	47	113	214	87	301

Źródło: <http://gay.iniciativa.cz/www/index.php?page=clanek&id=74;>

http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=46928&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=716411775291265&p_lang=EN; http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=5583

A zatem po bardzo wysokiej, początkowej liczbie związków w następnych latach wielkość ta się obniżała, zaś po 3-4 latach stagnacji następowało powolne podwyższanie się liczby związków nowo rejestrowanych. Zdecydowanie przeważały związki formowane przez mężczyzn, aczkolwiek – podobnie jak w Europie Zachodniej i Północnej – z biegiem czasu przewaga ta zmniejszała się. Widać było wyższy wiek osób rejestrujących związki partnerskie w stosunku do osób stających na ślubnym kobiercu, jak i zdecydowanie wyższą różnicę wieku pomiędzy osobami formalizującymi związki homoseksualne w porównaniu do ich heteroseksualnych odpowiedników (dane dla Węgier). Rejestrowane związki skupione były w stolicach badanych państw (np. w Czechach ok. 1/3 to związki z Pragi, w której mieszka ok. 1/7 ogółu ludności; w Chorwacji 2/3 związków zarejestrowano w Zagrzebiu).

¹ Najciekawszym zwrotem była dokonana – po umożliwieniu rejestracji związku partnerskiego – zmiana węgierskiej konstytucji, wprowadzająca definicję małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny, zamykająca drogę do uchwalenia prawa wdrażającego małżeństwa jedнопłciowe.

² Krok pierwszy to zmiana sposobu interpretacji istniejącego prawa dotyczącego uprawnień związków nieformalnych, tak aby obejmowało i te homoseksualne. Krok drugi to wprowadzenie instytucji związku partnerskiego – posiadającego albo jednoznacznie zinventaryzowane prawa, albo różniące się od małżeństwa listą praw i obowiązków go nieobjmujących. Wreszcie krok trzeci to umożliwienie osobom tej samej płci zawieranie małżeństw.

Z punktu widzenia głównego tematu niniejszego opracowania ważne jest określenie częstości występowania rejestrowanych związków osób tej samej płci. Można zrobić to na dwa sposoby – albo poprzez określenie, jaka część ogółu nowo zawieranych, formalnych związków to te tworzone przez osoby tej samej płci (a zatem jaka to część sumy małżeństw i związków partnerskich), albo poprzez określenie, jakie jest natężenie formowania tego typu związków w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Odpowiednie wyliczenia znajdują się w tabeli 2.

Tabela 2

Częstość występowania związków partnerskich w krajach Europy Środkowej

Rok	Udział w formalnych związkach (w %)			Natężenie na 1000 osób		
	Czechy	Słowenia	Węgry	Czechy	Słowenia	Węgry
2006	0,44	0,13	-	0,023	0,004	-
2007	0,44	0,13	-	0,024	0,004	-
2008	0,43	0,03	-	0,022	0,001	-
2009	0,42	0,17	0,18	0,019	0,005	0,007
2010	0,42	0,14	0,22	0,019	0,004	0,008
2011	0,39	0,22	0,13	0,017	0,007	0,005
2012	0,45	0,16	0,11	0,020	0,005	0,004
2013	0,46	0,35	0,08	0,019	0,011	0,003
2014	0,51	0,41	0,10	0,022	0,013	0,004
Ogółem	0,44	0,19	0,14	0,185	0,055	0,030

Źródło: Obliczenia własne

Zwraca uwagę bardzo niska częstotliwość występowania związków jedнопłciowych, kilku-, kilkunastokrotnie niższa niż w krajach Europy Zachodniej czy Północnej. Niski jest ich udział – zazwyczaj w Europie Zachodniej jest to wielkość ok. 2-3%, podczas gdy w badanych państwach były to wartości znacząco poniżej 1%. Szczególnie niskie było natężenie związków jedнопłciowych w przeliczeniu na 1000 osób, co wynikało z bardzo niskiej w naszej części kontynentu skłonności do formowania jakichkolwiek zalegalizowanych związków.

Potencjalna liczba rejestrowanych związków tej samej płci w Polsce. Na podstawie powyższych danych dokonać można szacunku liczby związków osób tej samej płci, jaka byłaby zawierana w Polsce. Szacunki te dokonane zostały przy założeniu, iż sytuacja w Polsce będzie taka jak średnio w trzech analizowanych powyżej krajach – w dwuwariantowych obliczeniach przyjęto zatem: 1) że związki jedнопłciowe stanowić będą taki odsetek związków ogółem jak w badanych krajach; 2) występować będą z taką intensywnością jak w Czechach, Słowenii i na Węgrzech. Wyniki bazujące na liczbie małżeństw i liczbie ludności Polski w roku 2014 przedstawione są w tabeli 3.

Tabela 3

Potencjalna liczba związków partnerskich w Polsce w 2014 r.

Wskaźnik	Wskaźnik pochodzący z kraju		
	Czechy	Słowenia	Węgry
Udział wśród związków nowo zawartych	830	360	260
Natężenie na 1000 mieszkańców	810	230	190

Źródło: Obliczenia własne

Choć powyższe wielkości znacząco się między sobą różnią, wskazują, iż w przypadku wprowadzenia do polskiego prawa instytucji związków partnerskich – zakładając analogiczną do występujących w innych krajach naszego regionu częstość ich występowania – będziemy mieć do czynienia z setkami,

nie zaś tysiącami, nowo zawieranych związków. Podejrzewać należy, iż rzeczywiste wielkości występujące w pierwszych latach po ewentualnym wprowadzeniu instytucji związku partnerskiego będą poniżej wielkości odnotowanych w Czechach, powyżej zaś tych dla Węgier, odzwierciedlając pośrednią pozycję Polski notowaną w zakresie np. postaw wobec homoseksualizmu.

Dodatkowo warto pamiętać, iż powyższa wielkość kilkuset związków rejestrowanych w Polsce byłaby bardzo nierównomiernie rozłożona w przestrzeni. Brak jest jakichkolwiek danych mówiących o skali homoseksualizmu w układzie przestrzennym w Polsce. Podejrzewać można, iż wzorem innych państw większa częstość tego zjawiska widoczna jest w największych miastach, przyciągających anonimowością i większą tolerancją młodych ludzi o nietradycyjnych zachowaniach. Takie podejrzenie wzmaga analiza – ograniczająca się do męskiego homoseksualizmu – częstości występowania profili i ogłoszeń znajdujących się na dwóch najpopularniejszych portalach gejowskich (aktywne profile na fellow.pl oraz ogłoszenia dostępne na gejowo.pl) – zob. tab. 4

Tabela 4

Częstość występowania profili i ogłoszeń na portalach gejowskich w Polsce według województw

Region	Liczba profili		Liczba profili/ogłoszeń na 1000 osób		Liczba profili/ogłoszeń na 1000 mężczyzn	
	fellow.pl	gejowo.pl	fellow.pl	gejowo.pl	fellow.pl	gejowo.pl
Dolnośląskie	10159	990	3,5	0,3	7,3	0,7
Kujawsko-pomorskie	5244	340	2,5	0,2	5,2	0,3
Lubelskie	3749	250	1,7	0,1	3,6	0,2
Lubuskie	2347	120	2,3	0,1	4,7	0,2
Łódzkie	5236	520	2,1	0,2	4,4	0,4
Małopolskie	9491	1290	2,8	0,4	5,8	0,8
Mazowieckie	13007	3840	2,4	0,7	5,1	1,5
Opolskie	2054	120	2,1	0,1	4,2	0,2
Podkarpackie	3335	240	1,6	0,1	3,2	0,2
Podlaskie	2188	90	1,8	0,1	3,8	0,2
Pomorskie	8125	720	3,5	0,3	7,2	0,6
Śląskie	11988	1120	2,6	0,2	5,4	0,5
Świętokrzyskie	1955	210	1,5	0,2	3,2	0,3
Warmińsko-mazurskie	3060	180	2,1	0,1	4,3	0,3
Wielkopolskie	9033	940	2,6	0,3	5,3	0,6
Zachodniopomorskie	4792	510	2,8	0,3	5,7	0,6
Polska	95763	11480	2,5	0,3	5,1	0,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zebranych w dniu 04.07.2015

Regionami o najwyższej intensywności korzystania z „branżowych” portali są województwa, których stolice są miastami o ponadregionalnej atrakcyjności imigracyjnej (Warszawa, Wrocław, Kraków, Gdańsk, Poznań), w przypadku których skądinąd widoczna jest wyraźna koncentracja internautów wpisujących jako miejsce zamieszkiwania stolicę regionu. Z kolei tradycjonalistyczne regiony Polski Południowo-Wschodniej odznaczają się najniższymi wskaźnikami.

Aby wiedzieć więcej:

P. Szukalski, *Rejestrowane związki osób tej samej płci we współczesnej Europie*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, 2011, t. XXI, 169-184, <http://hdl.handle.net/11089/5403>

P. Szukalski, *Rejestrowane związki osób tej samej płci w krajach Europy*, „Wiadomości Statystyczne”, 2012, nr 5, 54-65, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3640>